

М. Я. Бабич, М. В. Яцюк

Води України

ВОДИ УКРАЇНИ – сукупність всіх місцевих вод у рідкому, твердому і газоподібному станах, а також транзитні води, що надходять з суміжних територій та беруть участь у всіх природних ланках кругообігу води у межах території України.

Поверхн. й підземні води та атмосферна вода, розташ. у межах тер. країни, незалежно від місця та типу походження й об'єму, складають єдиний держ. водний фонд. На території України нараховується 63 119 річок і струмків, з яких 63 029 – малі річки (пл. водозбору менше 2000 км²), 81 – середні річки (пл. водозбору від 2000 до 50 000 км²), 9 – великі річки (пл. водозбору більше 50 000 км²); бл. 20 тис. озер; майже 28 тис. ставків; 1160 водосховищ.

Гідрограф. мережа України представлена річк. системами – Вісли, Дніпра, Дністра, Дунаю, Пд. Бугу, Сівер. Дінця та річками Приазов'я і Причорномор'я.

Бас. Вісли виокремлюється на Пн. Зх. України. В його межах нараховується 3112 річок, найбільшими з яких є Зх. Буг і Сан. Заг. довж. річок у цьому басейні складає 7365 км, а середня густота річк. сітки – 0,58 км/км². Характер. особливістю бас. Вісли є чітка орограф. означеність вододілів, які проходять по вершин. поверхнях пагорбів.

Бас. Дніпра займає найбільшу площу на території України (292,7 тис. км²) з Пн. на Пд. і охоплює річки практично всіх природ. зон. До структури цього басейну входять 15 423 річки заг. довж. 78,5 тис. км, а середня густота річк. сітки складає 0,27 км/км². Бас. Дніпра за особливостями територ. розташування та історико-культурол. успадкувань поділяють на 3 частини: від витoku до Києва – Верхнє Дніпро, від Києва до Запоріжжя – Середнє Дніпро, від Запоріжжя до гирла – Нижнє Дніпро. За гідроморфол. характеристиками укр. частина бас. Дніпра поділяється на правобережжя Прип'яті, де найбільші її притоки беруть початок на Волино-Поділ. і Придніпров. височинах; лівобережжя Дніпра, де річки стікають із Середньорус. височини та її відрогів і течуть по Придніпров. низовині; правобережжя Дніпра, де притоки беруть початок на Придніпров. височині. Найбільшими за водністю, площею водозборів та довжиною річками правобережжя Прип'яті і межиріччя Прип'ять – Рось є Стир, Горинь із Случчю, Уборть, Уж, Тетерів та Ірпінь. Найбільшими річками бас. Серед. і Ниж. Дніпра є Десна, Сейм, Снов, Рось, Сула, Удай, Псел, Хорол, Ворскла, Оріль,

Самара, Вовча та Інгулець.

До бас. Дністра в межах України входять річки сх. схилів Карпат, а також річки Поділ. височини. До складу річк. системи Дністра належать 14 893 річки заг. довж. бл. 35 тис. км. Середня густота річк. сітки складає 0,65 км/км². Найхарактернішою особливістю цього басейну є відсутність у межах України значних приток Дністра (лише шість середніх і одна велика річка).

До бас. Дунаю належать річки водозбір. бас. Тиси і Прута, а також кілька річок, що впадають у Дунай або Придунай. озера нижче гирла Прута. У межах бас. Дунаю на території України нараховується 17 612 річок заг. довж. 5,9 тис. км, найбільшими з яких є Тиса, Сірет, Прут. Середня густота річк. сітки складає 1,1 км/км² (у Карпатах – 1,7 км/км²).

Бас. Пд. Бугу розташ. у межах Волино-Поділ. та Придніпров. височин, а нижня частина басейну займає ділянку Причорномор. низовини. До структури гідрограф. мережі цього басейну входять 6650 річок заг. довж. 22,5 тис. км, найбільшими з яких є Інгул, Велика Вись, Гірський Тікич, Гнилий Тікич, Чичиклія. Середня густота річк. сітки складає 0,35 км/км². Гол. особливістю бас. Пд. Бугу є те, що він повністю розташ. в межах тер. України (площа басейну 63 700 км²) і характеризується значною зарегульованістю стоку штуч. водоймами.

Бас. Сівер. Дінця розташ. на Сх. України та займає пд.-зх. відроги Середньорос. височини і пн. ділянки Донец. кряжу. Гідрограф. сітка цього басейну нараховує 1498 річок заг. довж. 9,6 тис. км, найбільші з яких – Бабка, Уда, Мож, Берека, Оскіл, Казенний Торець, Вовча, Хотімля, Великий Бурлук. Середня густота річк. сітки становить 0,20 км/км². Найхарактернішою ознакою бас. Сівер. Дінця є досить значна кількість водозабір. споруд, посилене водовідведення та скидання зворот. вод, суттєвий вплив шахт. вод, що зумовлює одне з найбільших техноген. навантажень на водні об'єкти в межах України.

До Приазов. бас. належать річки, які впадають в Азов. море та його лимани і затоки. Гідрограф. сітка цього басейну нараховує 2213 річок заг. довж. 8,7 тис. км, зокрема у Криму – 602 (заг. довж. 2,4 тис. км). Середня густота річк. сітки становить 0,20 км/км². На плато межиріччя Дніпро– Молочна річк. мережа майже відсутня. Серед найбільших річок цього регіону – Молочна, Обитічна, Берда, Кальміус, Кальчик, Грузький Яланчик, Мокрий Яланчик, Кринка, Салгир.

До Пн.-Чорномор. бас. належать річки, розташ. між Дунаєм і Дністром, а також між Дністром і Пд. Бугом, та річки Криму, що впадають в Чорне м. Гідрограф. сітка цього басейну нараховує 1702 річки заг. довж. 6,6 тис. км, зокрема в Криму – 986 річок (заг. довж. 3,1 тис. км). Середня густота річк. сітки становить 0,15 км/км². Найбільшими річками цього регіону є Когильник, Тилігул, Чатарлик.

Незважаючи на досить значну кількість озер на території України (бл. 20 тис.), вони не відіграють значної ролі як джерела водопостачання. Більшість укр. озер мають водноерозійне та водноаккумулятивне походження. Крім того, в Укр. Карпатах є озера льодовик. походження (Бребенескул, Несамовите), вулканічні (Синє, Липовецьке) та завально-запрудні (Синевир). На Волині є значна кількість невеликих провальних (карст.-суфозій.) озер (Соломине, Велике Домашнє, Велике Облапське, Волянське та ін.). За територ. ознакою укр. озера поділяються на декілька груп.

Шацькі озера – група озер у Шацькому р-ні Волин. обл., на межиріччі Зх. Бугу і Прип'яті. До їх складу входять бл. 30 озер, найбільші з яких – Світязь (пл. 27,5 км²), Пулемецьке (16,3 км²), Луки (6,8 км²), Люцимир (4,3 км²). Ці озера мають переважно водноерозійне та водноаккумулятивне походження, лежать серед болотистих ландшафтів і живляться переважно за рахунок атмосфер. опадів та підзем. вод.

Слов'янські озера – група озер у Слов'ян. р-ні Донец. обл., в межах долини Казенного Торця. Відділені одне від одного невисокими піщаними грядами шир. 150–200 м. Найбільші з них – Сліпне (пл. 0,29 км²), Ріпне (0,22 км²), Рейсове (0,16 км²). Ці озера мають карст.-суфозійне походження, солоні, живляться в основному підзем. водами.

Турійсько-озерянські озера – група озер у Турій. та Ковел. р-нах Волин. обл. Поділяються на зх. (Турій.) та сх. (Озерян.) групи. Турій. група складається з 15-ти озер, розташ. вздовж правого берега Турії (бас. Прип'яті), між селами Кустичі та Перковичі. Заг. пл. цих озер становить 0,87 км². Найбільші з них – Велике (0,19 км²), Турійське (0,14 км²), Кустичі (0,12 км²). Озерян. група складається з 13-ти озер, розташ. на межиріччі Турії і Стоходу, а також у верхів'ї Ворони (права притока Турії). Ці озера мають заг. пл. 0,99 км². Найбільші з них – Перевірське (0,15 км²), Озерянське, Болотне (по 0,14 км²). Озера мають карст.-суфозійне походження, їхнє дно піщане або крейдяне, слабо замулене; прісні, мають мішане живлення, з переважанням ґрунтового.

Перекопські озера – група озер у Красноперекоп. р-ні АР Крим, на Пд. Сх. Перекоп. перешийка. Найбільші з них – Кирлеуцьке (20,8 км²), Айгульське (2,8 км²), Старе (12,2 км²), Кругле (2,25 км²), Чайка (0,8 км²). Озера мають суфозійне походження, солоні. У посушливі роки озера можуть перетворюватися на солончаки, а інколи повністю пересихають. Живляться підзем. та поверхн. водами, а також атмосфер. опадами.

Євпаторійські озера – група озер побл. м. Євпаторія АР Крим, на узбережжі Чорного м. Усього налічується 14 солоних озер, найбільші з яких – Сасик-Сіваш (71 км²), Кизил-Яр (6,9 км²), Ойбурзьке (5,1 км²), Мойнацьке (1,76 км²). Озера утворилися в результаті відокремлення від моря піщаними перешийками вузьких мор. заток або затоплення яружно-балк. місцевостей при підвищенні рівня моря. Живляться озера переважно за рахунок підзем. вод, фільтрації мор. води та частково – атмосфер. опадами.

Придунайські озера – група залишкових, переважно заплав. озер у пониззі Дунаю, які частково живляться його водою. Найбільшими серед них є Ялпуг (149 км²), Кагул (93,5 км²), Кугурлуй (82 км²), Катлабуг (67 км²), Картал (15 км²). Усі озера числен. протоками сполучаються з Дунаєм, мають режими водосховищ і облаштовані захис. дамбами. Режими водообміну Придунай. озер регулюються переважно шлюзованими рибопропускними протоками і каналами.

Керченські озера – група озер у Ленін. р-ні АР Крим, на Керчен. п-ові. Усього налічується 30 солоних озер, найбільші з яких – Актаське (пл. 26,1 км²), Узунларське (21,2 км²), Тобечицьке (18,7 км²). Ці озера виникли в результаті затоплення мор. водами прибереж. улоговин зі сторони Чорного та Азов. морів під час евстатич. коливань рівня моря. У літній період більшість Керчен. озер пересихає.

Однією з найголовніших складових єдиного держ. водного фонду України є водосховища, заг. кількість яких становить 1160. Їх розподіл по території держави нерівномірний і залежить від природ. умов (водності) регіонів. Найбільша кількість водосховищ збудов. на малих та серед. річках – бл. 1050. Госп. призначення водосховищ є комплексним – від забезпечення насел. питною водою і галузей економіки водними ресурсами до задоволення рекреац.-оздоров. потреб. Проте, в залежності від місця розташування водосховищ та екон. спрямованості регіону формується їхня спеціалізація. Так, у пн. частині України водосховища використовують як водоприймачі осушувал.-дренаж. систем, джерела водопостачання, а також для потреб риборозведення та рекреації. У центрі та на Пд. їх використовують переважно для водопостачання, зрошення, риборозведення та рекреації. У карпат. регіоні водосховища використовують для захисту від паводків, водопостачання, гідроенергетики, риборозведення. Особливе місце серед укр. водосховищ займає каскад дніпров. водосховищ (Київ., Канів., Кременчуц., Дніпродзержин., Дніпров. та Кахов. водосховища) – найбільший у Європі комплекс гідроінж. споруд, який створювався майже півстоліття. Залежно від часу створення водосховищ та періоду розвитку Укр. держави визначалися гол. пріоритети їх використання – від забезпечення судноплавства та вироблення електроенергії (Дніпрогес) до зрошення пд. регіонів (Кахов. водосховище). У теперіш. час каскад дніпров. водосховищ акумулює та регулює понад 80 % об'єму всього поверхн. стоку України; є джерелом водопостачання для більш ніж 30 млн жит. України; забезпечує водою 50 великих міст і пром. центрів, майже 10 тис. підприємств, 2,2 тис. сільс. і понад 1 тис. комунал. госп-в, 50 найбільших зрошувал. систем та 4 атомні станції. Крім того, щорічно Дніпрогес виробляє майже 11 млн кВт електроенергії.

На малих річках України збудов. майже 28 тис. ставків. Їх використовують для розведення риби, водоплав. птиці та цінних хутрових звірів, а також для проведення зрошувал.-осушувал. робіт на місц. рівні.

З Пд. Україна омивається Азов. та Чорним морями і, відповідно до вимог чинного міжнар. мор. законодавства та ін. норматив. актів, володіє визначеними частинами мор. акваторій.

Рекомендована література

1. Данилишин Б., Дрогунов С., Міщенко В. та ін. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України. К., 1999;
2. Паламарчук М., Закорчевна Н. Водний фонд України. К., 2001.

Бібліографічний опис:

Води України / М. Я. Бабич, М. В. Яцюк // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-27318>. – Останнє поновлення : 1 січ. 2023.

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).